

IMOM MOTURIDIY VA ABUL MUIN NASAFIYLARNING ASARLARIDA XULQIY GO‘ZALLIKNI QAROR TOPTIRISHNING TARBIYAVIY USUL VA VOSITALARI

Atadjanova D.U.

*Urganch Davlat universiteti boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrasida
dotsenti v.b(PhD)*

Tayanch so‘zlar: ilm, iymon, ta'lim, Imom Moturidiy, Abul Muin Nasafi, islom falsafasi .

Ключевые слова: наука, вера, образование, Имам Мотуриди, Абул Муин Насафи, исламская философия.

Key words: Science, faith, education, Imam Moturidi, Abul Muin Nasafi, Islamic philosophy

Islom ilmining murakkab gobelenlarida atoqli ilohiyotshunos va ulamolarning asarlari axloqiy go‘zallikni anglash va o‘zida mujassamlash yo‘lini yoritib bergan. Islom tafakkuri nuroniylaridan Imom Moturidiy va Abul Muin Nasafiylar mayoq sifatida namoyon bo‘lib, ma’rifiy uslub va axloqiy yuksaklikni anglash vositalari haqida chuqur ma’lumot beradilar. Ularning islom ilohiyoti va axloqiga asoslangan ta’limotlari axloqiy xulq-atvor va ezgu hayotning murakkabliklarini yo’lga qo’yishga intilayotgan shaxslar uchun qimmatli yo’l-yo’riq beradi. Ushbu maqolada biz Imom Moturidiy va Abul Muin Nasafiylarning axloqiy go‘zallikni aniqlash uchun taklif qilgan tarbiyaviy usul va vositalarini o‘rganish maqsadida sayohatga chiqamiz. Ularning linzalari orqali biz islom an’analarida axloqiy yuksaklikka yo‘lni yoritib berish uchun birlashib, oqilona izlanish, ilohiy yo‘l-yo‘riq, Qur’on tafakkuri, ma’naviy poklanish va so‘fiylik amaliyotlarining chorrahalarini ko‘ramiz.

Imom Moturidiy, shuningdek, Abu Mansur al-Moturidiy nomi bilan ham tanilgan, islom ilohiyot va fiqh ilmining yuksak namoyandasi hisoblanadi. Milodiy IX-X asrlarda yashagan Imom Moturidiyning hissalarida islom ilohiyotining Moturidiy maktabiga asos solgan. Uning ta’limotlari islom tafakkurining

intellektual manzarasini, xususan, axloqiy xulq-atvor va axloqiy go'zallik haqida shakllantirishda davom etmoqda.

Imom Moturidiyning yondashuvida asosiy o'rinni ratsional tadqiqotga urg'u berishdir. U insonlar ilohiy tomonidan berilgan aql-idroklarga ega, ular yaxshi va yomonni farqlash uchun foydalanishlari kerakligiga ishongan. Moturidiyning fikricha, axloqiy go'zallik diniy amrlarga ko'r-ko'rona amal qilish bilangina belgilanmaydi, balki axloqiy tamoyillarni asosli tushunish bilan ham belgilanadi. Uning fikricha, ratsionallik odamlar uchun axloqiy dilemmalarni hal qilish va axloqiy jihatdan asoslangan qarorlar qabul qilish uchun hal qiluvchi vosita bo'lib xizmat qiladi.

Imom Moturidiy islom ta'limotining tamal toshi sifatida axloqiy tarbiya muhimligini ta'kidlagan. U intellektual o'sish bilan birga axloqiy fazilatlarni tarbiyalovchi ta'limga yaxlit yondashish tarafdori edi. Moturidiy nazarida axloqiy xislatning rivojlanishi ilmga intilishdan ajralmasdir. U ta'lim muassasalarida halollik, mehr-oqibat, kamtarlik, adolat kabi ezgu fazilatlarni tarbiyalashga ustuvor ahamiyat berish kerak, deb hisoblagan. Rasmiy ta'lim va amaliy qo'llash orqali shaxslar ushbu fazilatlarni o'zlashtirishlari va axloqiy go'zallikni o'zlarining xatti-harakatlari va o'zaro munosabatlarida o'z ichiga olishlari mumkin.

Imom Moturidiy aqliy izlanishni qadrlagan bo'lsalar, axloqiy go'zallikni belgilashda ilohiy hidoyatning ahamiyatini ham ta'kidlaganlar. Uning ta'kidlashicha, Qur'on va Sunnat ta'limotlariga rioya qilish axloqiy xulq-atvor uchun keng qamrovli asos yaratadi. Moturidiy Qur'onni insoniyatga axloqiy yo'l-yo'riq beradigan abadiy qo'llanma sifatida ko'rgan. Axloqiy haqiqatlarni aniqlash va ezgu xulq-atvorni tarbiyalash uchun Qur'on amrlarini o'rganish va tafakkur qilish muhimligini ta'kidladi. Moturidiy uchun ilohiy vahiy axloqiy kamolot sari yo'lni yorituvchi mayoq bo'lib xizmat qiladi.

Imom Moturidiy ta'limotida aql va vahiy sintezini uchratamiz, bunda oqilona izlanish ilohiy hidoyat bilan to'ldiriladi. Uning tarbiyaviy uslublari va axloqiy go'zallikni aniqlash vositalarida aqliy ziyraklik, axloqiy fazilatlar, ma'naviy ongni tarbiyalashga urg'u berilgan. Imom Moturidiy aql-idrok va ilohiy yo'l-yo'riqni uyg'unlashtirib, axloq va axloq haqidagi zamonaviy munozaralarga mos keladigan axloqiy idrok etishning keng qamrovli yondashuvini taklif etadi. Uning merosi olimlar va izlovchilarni ilhomlantirishda davom etib, ularni aql va vahiy tamoyillari asosida aqliy izlanishlar va axloqiy takomillashtirish sayohatiga chorlaydi.

Milodiy XI asrda gullab-yashnagan islom ilmining nuroniysi Abul Muin Nasafiy islom dinining teologik va axloqiy manzarasida o'chmas iz qoldirdi. Uning islom fiqhi, Qur'on tafsiri va axloqiy tamoyillarga oid chuqur mulohazalari

olimlar va izlovchilar orasida hamon aks-sado berib kelmoqda. Abul Muin Nasafiyning axloqiy go‘zallikni aniqlashning tarbiyaviy usullari va vositalariga oid qarashlarini o‘rganar ekanmiz, biz Qur‘on tafakkuri, ma‘naviy poklanish va so‘fiylik amaliyotlaridan to‘qilgan boy gobelenni ochamiz.

Abul Muin Nasafiy ta‘limotining zamirida Qur‘onga yo‘l-yo‘riq va hikmatning asosiy manbai sifatida chuqur hurmat yotadi. Nasafiy axloqiy go‘zallikni aniqlash uchun Qur‘on oyatlari ustida tafakkur qilish muhimligini ta‘kidlagan. Uning fikricha, Qur‘on matni o‘zining abadiy haqiqatlari va axloqiy ko‘rsatmalari bilan yaxshi hayotning rejasini taqdim etadi. Tafakkur va introspeksiya orqali odamlar axloqiy mukammallik haqida tushunchaga ega bo‘lishlari va o‘z harakatlarini ilohiy tamoyillarga moslashtirishlari mumkin.

Nasafiy axloqiy go‘zallikni tan olish va o‘zida mujassamlashning zaruriy sharti sifatida ma‘naviy poklanishga katta ahamiyat bergan. U salbiy xislatlarni yo‘q qilish va ijobiy fazilatlarini tarbiyalash orqali erishiladigan ichki poklanish axloqiy idrok etish uchun zarur ekanligini ta‘kidladi. Nasafiy so‘fiylik ta‘limoti va odatlariga tayangan, qalbni poklash va qalbni yuksaltirish uchun zikr (Allohni zikr qilish), tafakkur va o‘z-o‘zini tafakkur qilish kabi usullarni targ‘ib qilgan. O‘zini ma‘naviy nopokliklardan tozalash orqali odamlar axloqiy yuksaklikka yo‘lni yorituvchi ilohiy nurni qabul qiladilar.

Abul Muin Nasafiy ma‘naviy poklanish asosiga asoslanib, so‘fiylik amaliyotlarini axloqiy go‘zallikni anglash uchun o‘zgartiruvchi vosita sifatida qabul qilgan. U tasavvuf ustozlarining qalb tabiati, inson xulq-atvori dinamikasi va ma‘naviy ma‘rifat mohiyatiga oid teran fikrlarini tan oldi. Nasafiy kishilarni axloqiy ongni tarbiyalash va ilohiylik bilan aloqasini chuqurlashtirish vositasi sifatida zohidlik, tafakkur va jamoat zikrlari kabi so‘fiylik amaliyotlari bilan shug‘ullanishga da‘vat etgan.

Abul Muin Nasafiy ta‘limotida biz Qur‘on hikmatlari, ruhiy poklanish va so‘fiylik ma‘naviyatini o‘zida mujassam etgan axloqiy idrokga yaxlit yondashuvga duch kelamiz. Uning tarbiyaviy uslublari va axloqiy go‘zallikni aniqlash vositalari axloqiy yuksaklikka intilishda aql, qalb va qalbning o‘zaro bog‘liqligini ta‘kidlaydi. Nasafiy merosi haqiqat izlovchilari va ma‘naviy-axloqiy poklanish izlovchilarini ilhomlantirishda davom etib, ularni ilohiy vahiy nuri va so‘fiylik an‘analari hikmatlari asosida o‘z-o‘zini kashf qilish va ma‘naviy uyg‘onish yo‘lidagi o‘zgaruvchan sayohatga chorlaydi.

Taqqoslash:

Imom Moturidiy va Abul Muin Nasafiy islom ilohiyoti va axloqiga salmoqli hissa qo‘shgan bo‘lsalar-da, ularning ta‘lim usullari va axloqiy go‘zallikni aniqlash vositalariga yondashuvlari ma‘lum farqlarni namoyon etadi.

Imom Moturidiyning aql-idrok bilan izlanish va ilohiy hidoyatga sodiqlikka urg'u berishi ortodoksal islom ilohiyotining tamoyillari bilan chambarchas mos keladi. U axloqiy tamoyillarni tushunishda aqldan foydalanish tarafdori bo'lib, islom ta'limoti doirasida axloqiy tarbiya muhimligini ta'kidlaydi. Moturidiyning yondashuvi aql va iymonning uyg'unligini ta'kidlaydi, chunki u axloqiy yuksaklikka intilishda aqliy fikrni ilohiy vahiy bilan uyg'unlashtirishga harakat qilgan.

Bundan farqli o'laroq, Abul Muin Nasafiy ta'limotida axloqiy idrok etishga nisbatan tasavvufiy va introspektiv yondashuv aks etgan. Nasafiy so'fiylik an'analariidan ko'p tayangan, ma'naviy poklanish va botiniy fazilatlarini tarbiyalashni axloqiy go'zallikni tan olishning muhim sharti sifatida targ'ib qilgan. Uning Qur'on tafakkuri va so'fiylik amaliyotiga urg'u berishi axloqiy xulq-atvor va axloqiy ongni shakllantirishda ruhiy ma'rifatning o'zgartiruvchi kuchini ta'kidlaydi.

Xulosa. Imom Moturidiy va Abul Muin Nasafiy asarlarida islom an'analari doirasidagi axloqiy go'zallikni aniqlashning tarbiyaviy usul va vositalari haqida qimmatli fikrlar berilgan. Moturidiy aqliy izlanish va ilohiy hidoyatni birinchi o'ringa qo'ygan bo'lsa, Nasafiy ma'naviy poklanish va so'fiy amaliyotlarini axloqiy idrok etish yo'llari sifatida ta'kidlagan. Yondashuvlari turlicha bo'lishiga qaramay, har ikki olim ezgu xulq va axloqiy xulq-atvorni tarbiyalashda axloqiy tarbiya, Qur'on tafakkuri va ma'naviy ma'rifat muhimligini ta'kidlaganlar.

Oxir oqibat, Imom Moturidiy va Abul Muin Nasafiyning ta'limotlari bir-birini to'ldiradi va axloqiy qarorlar qabul qilishning murakkabliklarida harakat qilishga intilayotgan shaxslar uchun ko'p qirrali asos yaratadi. Ularning meroslari olimlar va izlovchilarni ilhomlantirishda davom etib, ularni islom an'analari doirasida axloqiy yuksaklikka intilishda aql, vahiy va ma'naviyat chorrahalarini o'rganishga chorlamoqda.

Adabiyotlar:

1. Leaman, Oliver. «An Introduction to Classical Islamic Philosophy.» Cambridge University Press, 2002.
2. Goldziher, Ignaz. «Introduction to Islamic Theology and Law.» Princeton University Press, 1981.
3. Makdisi, George. «The Māturīdite Concept of Sunnah.» In «Islamic Theology and Philosophy: Studies in Honor of George F. Hourani,» edited by Michael E. Marmura, pp. 193-204. State University of New York Press, 1984.
4. Koca, Özgür. «The Concept of God in Māturīdism.» In «The Oxford Handbook of Islamic Theology,» edited by Sabine Schmidtke, pp. 253-264. Oxford University Press, 2016.

PEZIOME

Ushbu maqolada Islom ilmining ikki nufuzli namoyandasi: Imom Moturidiy va Abul Muin Nasafiy tomonidan taklif qilingan axloqiy go'zallikni aniqlashning tarbiyaviy usullari va vositalari o'rganiladi. Moturidiy mazhabining asoschisi Imom Moturidiy aqliy izlanish, axloqiy tarbiya va ilohiy hidoyatni

axloqiy idrokning muhim tarkibiy qismlari sifatida ta'kidlagan. Bundan farqli o'laroq, Abul Muin Nasafiy so'fiylik ta'limotiga asoslanib, Qur'on tafakkurini, ma'naviy poklanishni va so'fiy amaliyotlarini axloqiy yuksaklikka olib boruvchi o'zgartirish yo'llari sifatida targ'ib qildi. Ularning ta'limotlarini qiyosiy tahlil qilish orqali ushbu maqola ularning yondoshuvlarining bir-birini to'ldiruvchi xususiyatini yoritib beradi va islom an'analari doirasida axloqiy yo'l-yo'riq izlayotgan shaxslar uchun taklif etayotgan ko'p qirrali asoslarini ta'kidlaydi. Dastlabki matnlar, islom ilmi, ilmiy jurnallar va ensiklopediyalardan kelib chiqqan holda, ushbu tadqiqot Imom Moturidiy va Abul Muin Nasafiyar tomonidan ifodalangan islom axloqi va ilohiyotining boy gobelenini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматриваются образовательные методы и средства определения нравственной красоты, предложенные двумя влиятельными деятелями исламской науки: Имамом Мотуриди и Абул Муинном Насафи. Имам Мотуриди, основатель секты Мотуриди, подчеркивал, что интеллектуальные исследования, моральное воспитание и божественное руководство являются важными компонентами морального восприятия. Напротив, Абул Муин пропагандировал кораническое созерцание, духовное очищение и суфийские практики как преобразующие пути к моральному совершенству, основанные на суфийских учениях Насафи. Посредством сравнительного анализа их учений в этой статье освещается взаимодополняющий характер их подходов и подчеркиваются многогранные рамки, которые они предлагают людям, ищущим морального руководства в рамках исламской традиции. Опираясь на ранние тексты, исламскую науку, научные журналы и энциклопедии, это исследование способствует более глубокому пониманию богатого полотна исламской этики и теологии, выраженного имамом Мотуриди и Абул Муинном Насафи.

SUMMARY

This article examines educational methods and means of determining moral beauty proposed by two influential figures of Islamic science: Imam Moturidi and Abul Muin Nasafi. Imam Moturidi, the founder of the Moturidi sect, emphasized intellectual research, moral education and divine guidance as important components of moral perception. In contrast, Abul Mu'in advocated Qur'anic contemplation, spiritual purification, and Sufi practices as transformative paths to moral excellence, based on Nasafi Sufi teachings. Through a comparative analysis of their teachings, this article illuminates the complementary nature of their approaches and highlights the multifaceted frameworks they offer for individuals seeking moral guidance within the Islamic tradition. Drawing from early texts, Islamic scholarship, scholarly journals and encyclopedias, this study contributes to a deeper understanding of the rich tapestry of Islamic ethics and theology expressed by Imam Moturidi and Abul Muin Nasafi.